

MADENDEN ÜÇ TÜRK ESERİ

Halil Etem

I

YAVUZ SULTAN SELİM ADINA DEMİRDEN AT- ALINLIĞI

Gerek İstanbul, gerek Avrupanın silah müzelerinde ve hususi koleksiyonlarda pek çok demirden, bakırdan ve bronzdan başlıklar (miğferler) kolçaklar, dizçekler ve örme zırh takımları görülmektedir. Nasıl ki insanlar kavgalarda zırh giymişlerse, onun gibi üzerine bindikleri atları da zırhlarla donatırlardı. Bunların en çoğunda hiçbir tezyinat yoktur; • hir takımının üzerindeki bulunan yazılar ve nakışlar ise sadece çizgilerle kazanmıştır. Altın ve gümüş kakmalı olanlar da varsa, bunlar nadirdir. Birçoğunda görülen yazıların ibaresi Mısır tarzında olduğundan, onları Yavuz Sultan Selim Mısır seferinden alıp getirmiş olduğu anlaşılıyor. Hatta böyle zırh takımlarının bazılarındaki Memluk Sultanlarının ve yahut Memluk Baylarının adları da yazılıdır. Bunlardan İstanbulda Askeri Müzede ve Topkapı Sarayı Silah Müzesinde bulunmaktadır.

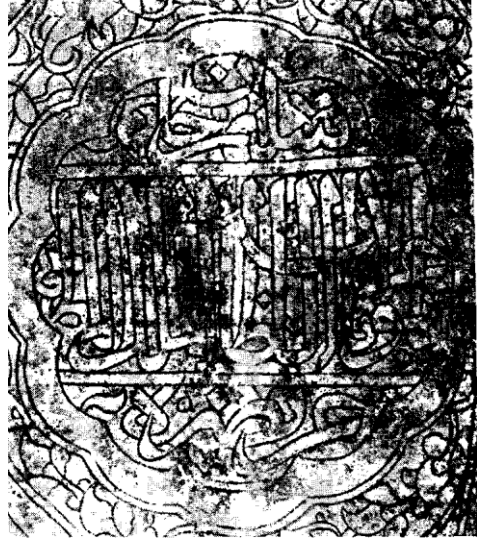
Bu makalemizde göstermek istediğimiz demirden yapılmış bir At - alınlığı Selim I in adını taşımaktadır. Pek nadir bir parça olduğunda şüphe yoktur. Bu mühim Türk eserinin sahibi Hollanda Arnheim şehrinde yaşamakta olan Mr. Scheidius onu memleketinde bularak koleksiyonu için satınalmış ve burada fotoğraflarıyla beraber neşretmekliğimize müsaade etmiştir. Eskiden Hollanda ile Türkiye arasında sıkı bir münasebet olduğundan bu parçanın da bir tecimeri yahut siyasal memur tarafından Türkiyeden oraya götürülmüş olması ihtimali vardır.

Bu Alınlığın uzunluğu Om. 60; göz yerlerinde enliliği Om.30; alt tarafındaki en dar yeri Om.09 dur. Üst kısmında, ortası Om. 03 çıkıntılı bir siper vardır ki iki parça demir levhanın kaynatılmasıyla teşkil edilmiştir.

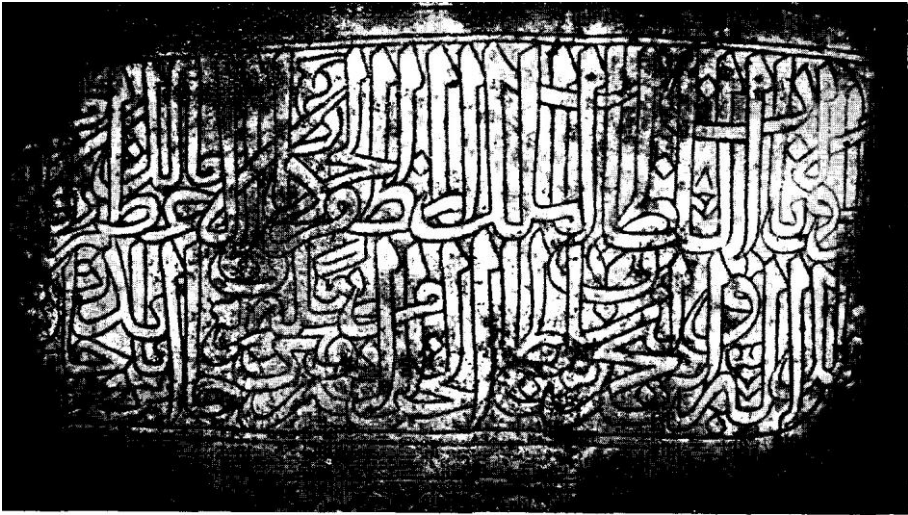
Tam burun kemiğinin üstüne gelen kısım az bir şey dışarı doğru kabarıktır. İki yanlarında bulunmuş olması ifizimgelen tel örgülü zırhlar noksanıdır; fakat bunların delikleri ve düğmeleri duruyor.

Res. 1 - At - Alınlığı

Res. 3 - At - Alınlığı, (ikinci kitabe)

Res. 2 - At - Alınlığı, (birinci kitabe)

unvanı olduğunu goruruz. Fakat aynı zamanda yüksek ruhani şahsiyetlerden Mevlana Celaleddini Rumiye «Molla Hünkar» ve Hacı Bektaş Veliye de «Hünkar Hacı Bektaş» deniliyordu. Bu kelime hakkında baktığımız İfıgatlerin ve kitapların çoğu onun acemce olan ve Allah, Padişah ve Sultan yerine kul- lanılan «Hüdavendigâr >> kelimesinden bozma olduğunu sövlerler. Tarihler Sultan Murad I için de hünkar unvanım verirler. Her halde hünkar kelime- sinin farsça olduğunu hiçbir kitab söylemez {'}.

Eski Fransız müsteşriklerinden bir alim olan Katırmer (Quatremere), daha kendisinden evvel hünkar tabiri üzerinde araştırmalar yapan Silvestere dö Sasi (Silvestre de Sacy) nin beyanatını da birleştirerek yaptığı tetkiklerde farsça olmyan bu tabirin öyle «kaniçici» ve «kandökücü» manalarına gelen «hunhar» ve «hunriz» gibi gaddarlığa işaret vt alamet olması kat'iyyen vaki olmadığını, çünkü bir büyüik hükümdarın kendi kendine böyle cellatlığı ifade eden bir unvanı alması hatıra bile gelemeyeceğini söylüyor. Şunu da ilave ediyor ki, gerçi ilk Abbasi Halifesine kandökücü demek olan «Seffah>> derler ise de, bu lakabı kendisi almayı başkaları tarafından verilmiş, ye yine Akka Pa- şasına verilen ve kasab manasına gelen «Cezzar» lakabı ise kendi gaddarlığını gösterdiğinden, onu kendisi sevinçle kabul etmiştir. Neticede bu müellif «hün- kar» tabirinin «hüdavendigarn dan bozulmuş olan «hantgar» ve «hant- gam» kelimelerinin kısaltılmış bir şekli olduğu zannında bulunuyor (2).

O zamanlar Türk dilinin temelleri daha anlaşılmamış olduğundan dilci- ler yukardaki mütalealardan başka bir şey diyemezlerdi. Bununla beraber «hün- kar» tabirinin «kandökücü» gibi bir mana ile fransızcadan gelmediğini beyan edi- yorlardı. Hele Hammerin «hünkarın ile almanca kıra! manasına gelen «chunk»> yahut «könig» kelimesi arasında bir münasebet bulunduğunu söylemesi dikkate şayandır [3]. Şimdi ise yeni Türk dil teorisi için yapılan önemli tetkikler, hünkar tabirinin akıl, doğruluk, adi, hüküm gibi manalar ifade ettiği ve farsça olan «hü- davendigâr» dan bozulmuş bir kelime olmadığı ve bu halde bir hükümdarın kendine hünkar tabirini bir unvan olarak alabileceği açıkça anlaşılıyor {4}.

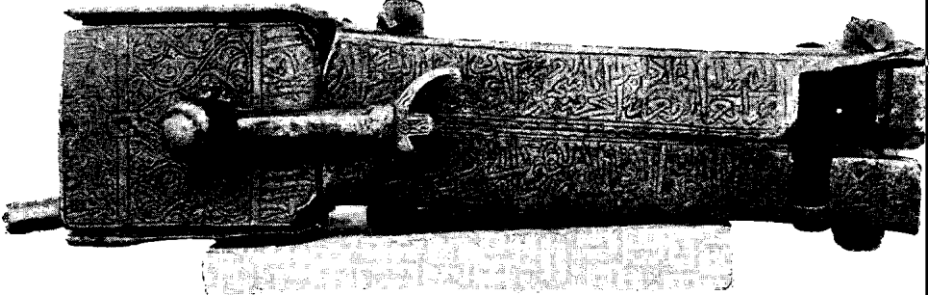
[J Ferhengi Şuuri, Mütefferika basması, Cilt 1, yaprak 394. - Ali, Kühül Ahbar, hasma, Cilt 5, S. 15. - Zenker, Türkçe, Arapça, Farsi Lügat. - Redhouse, Türkçt:- İngilizce Lügar. -- Encyclopedie de l'Islam. Bunlarda < hüdavendigâr » kelimesinde ba- kılır. Ahmet Vefik Paşa, Lehcei Osmani. - Hüseyin Kazım, Büyük Türk Lügati; bu,ı- larda hünkar kelimesinde aramalı. -- Mu,ıllim Naci LOgatinde hünkar kelimesinin fil- asıl fariside saadet manasına olan «hung» ile «ar» dan mürekkep vasfiterkibi oldu- ğunu söylüyor.

[I Makrizinin Es-süluk adlı tarihinin hir kısmının fransızcaya tercümesi olan «Histoire des Sultans Mamlouks de l'Egypte., Paris (18;18), C. I. S. 64 - 68, Not 96.

{'} «Könü» türkçede «adil» demektir.

{ } Hu malumatı dilimiz Üzerinde derin tetkikt: rde hulunan Rursa Saylav, Rai F.sat Sağaya horçluyuz .

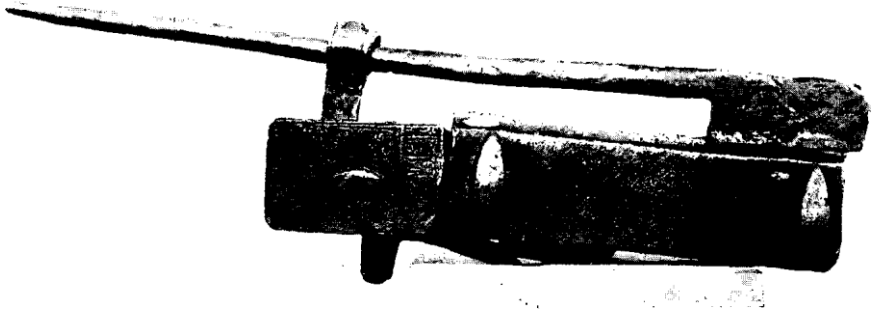
Bu iki satırın arasındaki dört köşeli boşlukta üslûplanmış nakışlar vardır. Bunun ortasına kilidin aksamından olarak bir demir kol mihlanmış olduğundan 4 üncü satırın bir iki kelimesini örtmektedir.

Res. 4 — Mardin Kalesi Kilidi (A yüzü).

Res. 5 — Mardin Kalesi Kilidi (A yüzü).

Res. 6 — Mardin Kalesi Kilidi (B yüzü).

Bu yüzün üstüne tesadüf eden (B) yüzünün uzun kısmında yalnız bir nakışlı medalyon bulunur ki bunun sol tarafında enliliğine olarak şu iki satır yazılıdır (Resim 6):

1,.....11...i] _ll, ::l.'>_JII ;I ..Jl :•L.,i_ (5

"-•l ;;:\ /- . JI <) /-'J .l?-' :;.,.n. (6

Burada da bu iki satırın arası, (A) da olduğu gibi, üslûflıplanmış nakışlar ile süslenmiştir. Ortasında beyzi şekilde bir çivi perçin edilmiştir.

Tarihi olan (A) kitabesinin birinci satırının başı kesiktir. Bu yerden sonra gelen J l,i :.Uı.=.,l cümlesindeki birinci kelime belki « l.il » gibi okunmak la- zımdır. Fakat nuna ait olacak diş yoktur. Bundan sonra gelen kelime _.,.;;) olmak lazım iken, yazıcı, yahud kazıcı yanlış olarak -ı.l.,J gibi yazmıştır. "-J.,,J.l burada Mardin kalesine bir sıfattır; masun ve iyi saklanmış demektir. Bu keli- mede (J) harfi eksiktir. Bu satırda Osman Bahadire verilen .J;:Cıı .l.°:il un- vanını sanki daha yaşıyormuş gibi .J. _J;.. duası takib ediyor. Bu birinci sa- tırın metni, başındaki kelimelerin eksikliğinden dolayı, ne mana ifade edeceği anlaşılamiyor. Zannederiz ki, aşağıda görüleceği veçhile, kalenin Kara Osman ta- rafından 835 de zabtına işaret olacaktır. Herhalde Kiliö yapıldığı vakit Osman Bahadır artık hayatta bulunmuyordu ki, ikinci satırda oğlu Hamza Bahadır daha bazı yüksek lakablar ile beraber, hem Sultan hem Han unvanlarını almaktadır. Yazık ki bu kitabede bir tarih senesi yoktur. Bununla beraber kilidin Hamzanın hükumete geldiği 838 den sonra yapılmış olması lazım gelirdi.

İkinci satırın başında *l'..J. J* ibaresi yazılı olduğundan, kilidin Hamza için yapıldığını öğreniyoruz. Bundan sonra bir, veya iki kelime kesik ve noksandır. Belki burada ..._ı 0U.Uı yahud V'/_U kelimeleri vardı. Daha sonra gelen '- ' ...I kelimesinde bir yanlışlık olarak harfi tarif olan (l) kendi başına ve; kelimesinden ayrı olarak yazılmıştır.

Burada münakaşa ettiğimiz (A) yüzünde ve sağ tarafında kilidi yapan us- tanın adını ...l_..J ..._ _.:.li ;.U gibi okuyoruz. Bunun da burada yazılı olması es:re ayrı bir kıymet veri;, Belki bu imza başka bir eserde de bulunabilir. Yine buradaki 4 ile işaret ettiğimiz .satırda ve (B) yüzündeki 5 ve 6 ncı satır- larda görülen diğer arapça sözler kilidin sahibine, yani Hamzaya, hitab edilen dualar ve temennilerdir ki tahminen « ve sahibine sürekli şan vır çok olcay ve bahtiyarlık ve sağım ve güvercin öttüğü müddetçe {1} uzun ömür... (?) ve ulu güne kadar ... » demektir. Birçok başka evanınin üzerinde bu sözler, hatta manzum kıtalarda olarak, ve bazı farklar ile yazılı bulunmaktadır. Burada ise ibare eksiktir.

TARİHI ARAŞTIRMA: Akkoyunluların tarihi, ilk zamanları için, daha pek karanlık içindedir. Bunların bir taraftan Mısırlılar ve öte taraftan Timuriler ve Anadolu hükümetleriyle, bahusus Osmanlılar ile ['] olan sıkı münasebetlerin-

['] ;;:\r- .. lil. yerine hazan ...lr- ...:il. yazılır ki iki surette de güvercin öttüğü, yani başka tabirle, güvercin mevcut olduğu kadar, demektir. Bu tabirin Pey- gamberin üzerine getirilen selat ve selamda ve yine Kasidei Bürde de geçtiğini İstanbulda Umumi Kütüphanenin Direktörü Bay İsmail bize söylemiştir. Esasen bu kuşa pek çok bssalar v vasıflar atfolunur. Güvercin rek eski zamanlardanberi halk arasmd:ı birçok şeylere alem olmuştur, hatta mukaddes bile addolunur.

['] Feridun Rey Münşaatı, 2 inci tabı, I, S. 154 iih.

den dolayı muhtelif kaynaklara, bhusus arapça tarihlere bakmak lazımdır. Bunların verdikleri haberler ise çok karışıktır. Biz aşağıda yalnız Mardin Kalesi kilidinin kitabesine ait olan cihetleri araştırmak istedik .

Kilidin üzerindeki (A) ile gösterilen esas kitabenin birinci satırında adı geçen Osman Bahadır Akkoyunlu, yahut Bayındiriye {'} devletini kuran ve bir büyük Türkmen aşiretinin başı olan Bahaeddin Kara Osman ki Kara İlek, ya- hud Kara Yülük ve Kara İlük ['] diye de anılan hükümdardır. Kitabede kendisine « Emiri Kebir » deniliyor ve sonra « Hallede Mülkehu » duası ilave kılınıyor. Babasının adı Kutlug, büyük babasının adı Duralii olduğunu ve bunların Türkistandan kalkarak Azarbaycan üzerinden gelib iptida Diyarbekir havalisinde yerleştiklerini tarihler bazı farklarla yazarlar ['].

Başlangıçta Kara Osman Sivas Sultanı Kadı Bürhanettin Ahmedin yanını gidip onun hizmetinde bulunmuş fakat Kayseri muhasarası arasında onunla bir düşmanlık hasil olarak Divriği civarlarında ve 1397 - 1398 (800 - 801 H.) yıllarında yaptıkları bir çarpışmada Bürhanettin mağlup ve telef olmuştur.

Timurun Anadoluya gelişinde Kara Osman onun tarafını tutmuş ve Timur Sivası aldıktan sonra onu Malatyaya tayin etmişti. Timur 1400 (803) sunlarında Suriye'den dönerken Mardin şehrini tahrib etmişse de kalesini alamadığından bunun zaptını Kara Osmana emir ve havale etmişti. Bu da muvaffak olamıyarak yalnız şehre bir müddet hakim kalabildi. Timur Ankara muharebesinden sonra Gürcistana doğru dönerken Mardin ve Amid ile beraber Irak ve Elcezirenin Umum Valiliğini torunu Mirza Ebubekire ismarlamıştı ki bu suretle memleketlerin Bayları da onun hakimiyeti altına girmiş bulunuyorlardı.

Kara Osmanın istiklalini, şüpheli olarak, 1403 (806) yılından itibaren ederler. Kendisinin kuvvet ve egemenliği mütemadiyen aramakta olduğundan 1401 de Amidi istila etti ve burası artık Akkoyunluların paytahtı oldu. Kara Osman 1408 (816) da tekrar Mardin üzerine yürüdü ise de burada hükümet eden ve Mardin Artukları Şubesinin sonu olan Melik Salih Şahabeddin Ahmed mukavemet edemiyerek Akkoyunluların rakipleri olan ve birbirleriyle mütemadiyen

['] Akkoyunlular nesillerini Uğuzhana çıkararak bunun torununun adı « Bayındır » olduğundan bu devlete « Bayındiriye » de denildiğini tarihler yazarlar.

C) «ilek» ve bunun gibi diğer isimler hakkında Düveli İslamiye S. 179 - 180 deki tafsilata bakınız. Bu malumat Encyclopedie de l'Islam'da ilek - Khan kelimesindeki yazıdan ve sair kaynaklardan toplanmıştır. Mardin Artukları münasebetile İsmail Galip, İstanbul Müzeleri Mesfkıfatı Türkmaniye kataloğunda, S. 81, Not 1 de bazı malumat veriyor.

['] Akkoyunluların son devresi kitabeleri için Abdürrahim Şerifin « Ahlat Kitabeleri » adındaki esere de bakılabilir, İstanbul 1932, S. 76 - 77. Ercişde ve Ahlatta bulunan koyun heykelleri için Karakoyunluların mezarlarıdır deniliyor . - Yine >eni kitaplardan Ali Kemalın « Erzincan » adlı eserinde S. 78 - 79 ilh. da ve yine kitabeler hahsinde S. 245 de Kara Osmanın babası Kutluğa atfolunan bir kitabe mezkurdur. Bu eserde (S. 67) resmi gösterilen koyun heykelinin Hitit asarından olduğu zannediliyor.

savaşan Karakoyunlulardan Kara Yusuf'a şehri vererek Musula kaçmış ve onun da burada ölmesi üzerine, Mardin Artukları o sene içinde sönmüşlerdir (1). Mardine tamamen sahip olmak için Kara Osman 1411 de tekrar oraya hücum ve şehri tahrip etmiş, fakat kalesini ancak 1431 (835) te alabilmiştir ki, işte kilidin üzerindeki kitabenin birind sanrı buna işarettir zannediyoruz.

Kara Osmanın 1434 (838) de Karakoyunlu Emir İskender ile yaptığı bir savaşta Erzenerumda (bazılarına göre Erzincanda), yaşı doksana geldiği halde, telef olduğunu tarihler haber veriyorlar {2}.

Akkoyunlu Kara Osmanın başka bir kitabesi olduğunu bilmiyoruz {3}. Fakat adına sikke basoğı kuvvetle zannediliyor {4}. Kendisi bir aralık Mısır Memliklerinden Sultan Barsbaya inkiyat ettiğinden, onun adıyla da 1431 {835} te bir gümüş para çıkardığını söylerler {5}.

Kara Osmanın vefatı üzerine yerine oğlu Celaleddin Ali gelerek 1438 (842) yılına kadar hükümet ettiğini iddia edenler vardır [6] (Mesela Münec- cimbaşu Hamzanın hükumete geçtiğini kabul etmiyor). Fakat Alinin sikkesi olmadığundan bazı tarihçiler Alinin hükumetine inanmayıp, Kara Osmanın vefatında diğerk oğlu Nureddin Hamza babası İf1 tahtına oturduğunu ve ölümü tarihi ölan 1444 {848} yılına kadar kaldığını yazmaktadırlar. Filvaki Mardin kilidinin unvan ve el.kabına bakılırsa Hamzanın Sultanlığında şüphe edilemez {7}. Ham-

[1] Ahsenüt Tevarih, Nuru Osmaniye'de arapça yazma, Cilt 11, No. 3317. - Ali, Kühü! Ahbar, basma, İstanbul, Cilt 4, cüz 3, S. 27. - Weil, Geschichte der Ghalifen, Cilt V (1862) S. 199 da Kara Osmanın 1435 (Sefer 839) da telef olduğunu bir sene fark ile, Makrizi, İbn Hacer, Ebül Mahasin vesair arap tarihçilerine atfen yazıyor. Esasen Akkoyunlular tarihinin bu devrine ait olan vak'alarını Weil, arap kaynaklarından tophıyarak, araştırmışnr.

['] Ali Emiri, Katip Ferdinin «Mardin Mülükü Artukiye tarihi ve kitabeleri ve sair vesaiki mühimme sene 944» adlı eserini «Nevadırı Eslaf» külliyyatının 4 üncü sayısında, İstanbul 1331 H. neşretmiştir. Bu küçük risalede bu devletin sonlarına dair malumat vardır, S. 61 - 70.

{'} Esasen Akkoyunluların ilk devresine ait olarak bu kilit kitabesinden başka bir de yalnız Kara Osmanın oğlu Alinin oğlu ve dördüncü Akkoyunlu hükümdarı Muizzeddin Cihangirin Mardinde Ulu Cami avlusunun duvarında kasaplara koyun başları hakkında konulmuş olan verginin ilga ve iptalini buyuran bir kitabenin bulunduğunu biliyoruz. Bakınız: Van Berchem, Arabische Inschriften aus Syrien, Mesopotamien und Kleinasien, gesam. von M. Oppenheim (Beitraege zur Assyriologie VIII, 1. 1908, S. 68). Mısır Memlukleri tarzında yazılmış olan bu kitabede Cihangir J,WI :.,U.1-ı unvanını alıyor. 1444-1453 (848 - 857) yıllarında hükümet ettiği zannolunan Cihangirin bu kitabesinde bir tarih senesi yoktur. Akkoyunluların sonraki devrelerinin kitabeleri için evvelki sahifada Not. 3.

{'} Ahmed Tevhid, İstanbul Müzeleri İslam Meskfikittü Kataloğı, Cilt 4. S. 474.

{'} Maktizi ve Ebül Mahasine atfen, Weil yukarda anılan eserinde, Cilt S, S. 196.

C'J Düveli İslamiye, S. 411.

C) Ankarada Kütüphaneler Direktörü Bıy Hasan Fehminin bize gösterdiği, müellifi bilinmi.yen eski bir yazmada Kara Osmandan sonra Hamzanın geldiği ve bunun ölmesiyle

letini kurmuşlardı. Mardin adıyla: paralar basmışlardır [1]. Salahaddin Eyubi 1163 (579) da ve sonra başka Eyubiler Mardin 'kalesini almağa uğraşnlarsa da mümkün olamamışnr. İran Mogollarından Hulagu 1259 (657) de Mardin Ar- tuklarından Necmeddin Gazi I Saidi kendisine itaate mecbur etmişti. Timurun da oraya geldiğini ve Karakoyunluların ve Akkoyunlu Kara Osmanın oradaki hakimiyetlerini ve nihayet 1508 (914) de Safevilerin istilasiyle Akkoyunlu Devletinin söndüğünü yukarda söyledik

Makalemize mevzu olarak aldığımız Mardin Kalesinin demirden asmaki- lidinin kitabesi Türk tarihi için nekadard mühim· olduğunu ve nekadard çok vak'aları hatırlattığının şu kısa yazımızdan anlaşılabileceğini ümit ederiz.

III

EBU SAİD BAHADIR HAN ADINA KONYADA BİR BAKIR KAZAN

Konyaya gidip te, şimdi bir müze olan Mevlana Türbesini görmiyenler orada dünyanın en nefis ve san'at taniihi için en önemli eserlerinden biri bulun- duğunu bilmezler [2]. **Yalnız** bunu görmek için Konyaya gittneğe değer. Üze- rinde gümüş ve altın kakmalarla birçok yazılar ve resimler bulunan ve Konyaca «Nisan Tası» denilen bu kazanın gerek epigrafi ve gerek san'at noktasından mufassal bir surette ve tekmil resimlerini de göstererek bir monografisini yapmak lazımdır. Biz burada memleketimizde böyle harikulade ıbir san'at eserinin var olduğunu ilgisi bulunanlara kısaca haber vermek istiyoruz. Önce bu eserin başkaları tarafından uzun uzadıya neşrolunduğunu bilmiyoruz (3).

Genel durumunu göstermek üzere buraya koyduğumuz resimden anlaşıla- cağı veçhile bu kazan dört parçadan ibarettir. Kaidesi, biri üstüvani, dJgeri yu- varlak olarak iki parçadır. Onun üzerine karnı şişkin ve kenarı içeri doğru yatık olan ası:! kazanın gövdesi ve bunun üzerinde de kapağı oturmaktadır. Konya Müzesinde, müdürü Bay Yusufun himmetiyle, şimdi sayın bir mevkide duran bu kazan 384 numarada yazılıdır. Genel yüksekliği 1 m. 30; kaidenin alt kenarından kazanın ağzına kadar olan yüksekliği Om. 74 ve kazanın ağzının kutru Om. 78

[1] İsmail : Galip, İstanbul Müze i İslam meskukatı kataloğundan «Meskukatı Türkmaniye» S. 24 - 84.

[2] Eskiden türbeye girince sol tarafta karanlık bir köşede duran bu kazana « Ni- san Tası » denilmesinin sebebi, halk arasında makbul tutulan Nisan yağmurlarının suyu ile her sene doldurulmasından dolayıdır ki, bu sudan hastalara şifa ve tarlalara bereket ge- tirici olarak, isteyenlere birer miktar veriliyordu.

{1} Yabancı gezginlerden bu kazanı görenler vardır, hatta Wolfgang Zorer adında biri onun ve türbenin içinden ve diğer eşyasından birçok fotoğraflar yapmış ve « Das Rom der Mohammedaner » adile « Die Woche » mecmuasının Mart 1929 numarasında ka- zan:n 1 ve türbeye ait başka 5 resimle üç sayfalık bir makalede kazandan da bahsetmiş,tir. Bu yazının da, ilmi bir mahiyeti yoktur.

clir. Bütün parçalarıyla beraber ağırlığı 33 Klgr. 375 clir. Bu eser pek iyi korunmuştur (Resim 7).

Kazanın tarifine yukarısından başlayalım: Tepesinde, kapağın topu yahut düğmesi yerine olan kuş bir horoza benzer; kuşun ağzı açıktır, gagasının ucu ile tepeliği ve kuyruğu kırıktır. Bastığı yerin etrafında çember gılbi bir sıra ördek vardır. İslam san'atinde madenden bu gibi kuşlar nadir olduğundan ayrıca incelemeğe değer [1]. Kapağın üst kısmı mahruti bir kubbe gibidir. Alt kısmı

Res. 7 - Konya Müzesinde Nisan - Tası.

ise geniş ve dışarı doğru yatık bir etektir. Kubbe gibi olan kısmın tahminen ortasında dolaşan ve altın kakmalı bir kitabeyi havi bulunan şeritte «ya saki» deye hitab edilen beş beyitli arapça bir şiir vardır ki içki ve aşk alemleri için söylenmiştir. Bu şerit dört yerinde dört büyük medalyonla kesilmiştir ki bunların içinde hepsi birbirinin benzeri olarak sola doğru giden bir atlı avcu resmi vardır. Yaşlı eritten lü dört büyük medalyonun aralarına tesadüf eden beyitlerin alt ve üstünde ikişerden sekiz küçük medalyon daha vardır ki bun-

[1] Ankarada Etnoğrafya Müzesinde bulunan Musul işi bir bakır kaseni:ı kapağında da bir k,ış vardır (No. 5578).

ların içinde de hepsi birbirinin e i olarak yedi seyyareden «Ay» ı temsil eden bağdaş kurmuş ve ellerile bir yarım tutmakta olan bir adam resmi görülür. Kapağın etek kısmındaki kalın yazıları kesmek üzere alo medalyon vardır. Bunun i in eki resimler yukarda gördüğümüz gibi, yine yedi s areden olan Ayı temsil etmektedir.

Kazanın asıl gövdesindeki tezyinata gelince: bunun ağız tarafına gelen kısımda dolaşan yazıları, etrafları alnşar boğumlu olan alo medalyon keser. Bunların içindeki resimler de, ortada bir taht üzerinde oturmakta olan ve bir hükümdarı temsil etmesi muhtemel bulunan bir adam bağdaş kurmuş olara.L; görülüyor. İki tarafında hazan ,bir, hazan iki kişi ayakta durmakta olup, kfıh ellerindeki bir surahiye hükümdara _doğru uzatmakta ve kah bir kadehi doldur- dukları ve hazan da bir kılıç tuttıkları görülür. Herhalde içki alemleri tasvir edi!mektedir. Tekmil kazanın zemini türlü türlü kıvrımlı dallar, çiçekler, ku'lar ve hayali birtakım küçük hayvan resimleriyle gümüş :kakma olarak işlenmiştir.

Kazanın 'kaidesini teşkil eden iki parçada ise yazıların arasına konulmuş olan yuvarlak medalyonların •içinde yalnız nakışlar vardır. Kazanın ve parçalarının üzer.indeki yazılar anıtsal denei,,eli bir mahiye!!te nefü,tir. Elifler ve lamlar gayet uzun ve tertibi giriftir. Metinlerinde sultanlığa ait birçoli lakaplar ve un- vanlar ile büyük sünni hükümdarlara verilen türlü tabirlerle saygı sözlerini ve duaları ihtiva etmek üzere hepsinde «Ebu Said Bahadır Han;> ın ismi görülür.

Gerçi ½apakta j_l,b,_ oL:. .u,l l f_l sözleri varsa da, bu da yine Ebu Saide aittir.

Bakır ve sair madenler üzerine gümüş ve alnı kakma san'ati Şarkta eriştiği yüksekliğe hiç bir memleket gelememiştir. Konya 'kazanı da -i te bu itibarla bu işlerin en nefislerindedir.

Kakmalı eski bakırların asıl menşei olarak Musulu kabul ederler. Çünkü yukarı Mezopotamyada pek çok bakır madenleri de vardır. Hatta bir kaç mühim bakır evanı yazılarında Musulda hükümet eden Atabeylerin ve Musullu ustaların adları görülmektedir. Biz zannediyoruz ki bu san'at Musula Asyadan gelmiştir.

Bu bakırcıhk san'ati sonradan Musuldan İrana, Anadoluya, Suriyeye ve Mı- sıraya yayıldığına ihtimal verilmektedir. Fakat tu bapta muayyen ve doğru bir fikir hasıl etmek için daha birçok adlı veya tarihli parçaların bulunmasını beklemek lazımdır. Şınıdiki halde Üzerlerinde ad ve tarih olmıyanların menşeleri ancak işlerine göre ve mukayese ile tayin edilmektedir ki çok meşuk neticeler verir.

Hiç şüphe yok ki burada bahsettiğimiz Nisan Tası Musul işlerinin en güzellerindedir; ve üzerinde Ebu Said Bahadır Hanın adının bulunmasıyla zamanı da belli olduğundan bu eşsiz esere ayrı bir ehemmiyet verilmiş olur.

Ebu Said Bahadır Han İslam tarihinin büyük simalarından biridir. İranda 1256 (654) de Hulagunun kurduğu ve tihanlar denilen İran Mogollarının sonu sayılır; çünkü Ebu Saidin 1335 (737) de ölmesiyle bu silsilede arnk erkek evlat

bulunmadığından İlhanlar devleti sönmüştür. Gerçi bunlara •uzaktan akrabalığı olanlardan bir i isi daha, hatta Ebu Saidin Kızkardeşi Satı Hatun, kısa kısa müddetle hükümet etmeğe çalışmışlarsa da mütemadi çıkmakta olan isyanlardan doları 1344 (744) de memleketleri başka ellere geçmiştir. Ebu Said İranda Veramin'deki Ulu Camiin ve sair bazı anıtların yapıcısıdır. Anadolu'da İlhanların hakimiyetine işaret olarak Samsunda 723 tarihli Ebu Said adına bir cami kitabesi olduğu gibi, Niğdede, önce Sonkurbey camiiinde iken sonra «Dış Cami» adın- daki liir Osmanlı binasına naklolunan ve ehemmiyetli bir anıt sayılan ağaç Mimber de Sultan Ebu Saidin adını taşır. Bunlardan Başka Doktor

P. Wittek'in ıllışrettiği Ankaradaki adsız ve tarihsiz bir tlhani kitabesi, hakikaten müellifin dediği gibi, 730 dan ,biraz önceye ait ise, o da Ebu Sait zamanına girer [1] . Daha Ebu Saidin sağlığında ve 1323 (728) yılında Anadolu'da türeyen Alaeddin Ertena adındaki bir Bayın İlhanilerin valisi olmak üzere istiklalini ilan ederek Sultan unvanını almış ve sikke de kesmişti. Fakat 1381 (783) te Ertena oğullarının yerine Sivas Sultanı Kadı Bürhanettin Ahmet geçmişse de, bunun da Akkoyunlu Kara Osman ile 1398 (801) de yaptığı bir savaşta telef olması üzerine, Anadolu'da kuvveti artmakta olan Yıldırım Beyazıt bu memleketlere sahip olmuştur.

Burada tarif ettiğimiz kazanın ne vak;tittenberi Mevlana türbesinde bulun- duğuna ve kimin tarafından oraya gönderildiğine dair hiçbir malumat bulamadık. Gerçi bunun Ebu Said tarafından Musulda yaptırılarak tekkeye armağan edildiği hakkında bazı rivayetler varsa da, buna hiç ihtimal verilmez; çünkü kapağındaki arapça beyitlerden de anlaşıldığı üzere içki konmak için yapılmış bir kaptır ki Ebu Saidin kilerine mahsustu. Etrafındaki resimler de içki alemini tasvir etmek- tedir. Halbuki pek mukaddes tutulmakta olan Mevlana türbesine Ebu Sait böyle bir şeyi gönderemezdi. Bu ancak ismini bilmediğimiz bir zat tarafından elde edilerek, pak parlak ve kıymetli bir eser olması itibarile, sonraları oraya takdim ve vakfedilmiş olduğu çok muhtemeldir.

rJ Türk Hukuk ve İktisat Tarihi mecmuasında Wittekin makalesi (1931) Cilt I, S. 162 • 164.